

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԿԻԼԻԿԵԱՆ ՀԱՅԵՐԵՆԻ

Կը կատարենք անհատակ ինչ որ անցեալ բոլոր խոստացած էինք. «Բազմալեզու», ի ընթերցողաց կ'ընծայենք լիակատար քարգմանորհին մը Քրոֆ. Յովսէփի Քարադի « Historische Grammatik des Kilikisch-Armenischen » գործոյն. և կը յոռասնք որ թատական պիտի հետաքրքրէ մեր ազգային քանակները:

Հ. Յ. ԱՒԳԵՐԵԱՆ

ՆԵՐԱՇՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԵՊ նոր Հայերէնի՝ որ հարուստ է գաւառաբարբառներով, որոց մեծամասնութիւնը երկու գլխաւոր խումբերու կը բաժնուի, Արեւելեան և Արեւմտեան Հայերէն¹, կը ներկայանայ Հին Հայերէնը, ինչպէս գրականութեան մէջ կը տեսնենք, իբրեւ սերտ միութիւն մը: Թէպէտ Հայերէն Հին գրաբարը անշատ զաւառաբարբառ մը չէ, ինչպէս է Հին բարձր գերմաներէնը, սակայն կարգ մը մատենապարագ քով աշխարհաբարի հետքեր կը նշմարուին, ի մասնաւորի հոլովման զգալի առանձնայատկութիւնք, որոնք սովորական գրական լեզուէ օտար են, ինչպէս յոգնակի ձեւերն — ետք և անի². ասոնք այնպիսի օտար խառնուրդներ են ըսն գրաբար լեզուին մէջ, որ անոր ժամանակակից ժողովրդական կամ ուսմական լեզուէ մը յառաջ եկած պիտի ըլլան:

Թէպէտ և կը տեսնենք որ աշխարհաբարի յայտնի ազդեցութիւնն զրաբարի կենաց վրայ, ամենահին ժամանակներէն ի վեր հառ-

տատուն և անդադար կերպով կ'աճի, սակայն **Ե-Ժ** դարերու միջոցին՝ զեռ ուսմական տարրը երկրորդական և ստորակարգեալ դեր մը կը խաղայ: Ժ դարէն շատ յառաջ արդէն գաւառական լեզուն, մեռեալ լեզու մը համարուած էր. այսու ամենայնիւ պահուած էր զեռ իբրեւ հասարակաց և աւանդութեամբ նուիրագործուած գրական լեզու մը, իբրեւ Հայ ազգին ժառանգութիւն մը:

Այնպիսի էր սակայն որ այս անկանոն միճակը երկար ժամանակ տեւէր: Ռուբի. նեանց Հարստութեամբ՝ երբ Կիլիկիայ մէջ Հայ ազգային նոր թագաւորութիւն մը հաստատուեցաւ և ազգին մեծագոյն ազդեցութիւնը Հին մայրենի երկրէն հոն փոխադրուեցաւ, այն ատեն քաղաքական վերածնութեան հետ սկսաւ նաեւ գործօն և հոգեւոր կեանք մը: Եւ ինչպէս շատ մը Հինցած աւանդութիւնք մէջտեղէն վերցան, այսպէս նաեւ Հին ու մեռեալ գրական լեզուին կապանքը խորտակուեցան, և այնուհետեւ միայն գրեթէ իբրեւ ուսումնական և եկեղեցական լեզու մը գործածուեցաւ, ինչպէս որ զեռ մինչեւ ցայսօր կ'ապրի: Այն ատեն իբր առաջին անգամ երեւցաւ ուսմական գրականութիւն մը, որուն լեզուն Հինական մասամբ՝ ժամանակակից ժողովրդեան լեզուն է, այն գրութեանց մէջ մասնաւորապէս՝ որ կը վերաբերին ազգային ու ժողովրդական կենաց, իրաւագործութեան, երկրագործութեան, բժշկութեան, կառավարութեան, վաճառականութեան և երթեւեկութեանց: Այսպիսի գրութիւններ են. Միթթար Հերացի՝ Զեբ-մաւնց միսիրադարձին (յամին 1184), Գիրք վաստակոց (ԺԳ դար?), Աստիք-հոռվմեական դատաստանագիրք (ԺԳ դար?) Տարեգիրք Սմաւոյ (ԺԳ դար), իրեն Ամսիգըն Անտիոքայ (ԺԳ դար) և իւր՝ Միթթար Փօշի

1. Հնչմամբ կը զանազանուի Արեւելեան և Արեւմտեան Հայերէնը, կրկին Հայ Զայնաշքը-լութեան համեմատ. ըստ արեւմտեան Հայերէնի, Հին նուրբերը ք, ց, ճ, չ համապատասխան միջիններու, Հին միջիններն ալ պ, տ, կ, ժ, ճ համապատասխան նուրբերու փոխուած են. մինչդեռ Արեւելեան Հայերէնի մէջ

ասոնք պահած են իրենց Հին հնչումը: Երկու գլխաւոր զաւառաբարբառներու մէջ եղած ուրիշ տարբերութեանց մասին Հմմտ. Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes. 1, 182 f. ինչպէս նաեւ Պատկ. Dial. 16 ff:

2. Մանրամասն կը խօսի ասոնց վրայ Ա. արեւան. Քննական քերականութիւն I, 61-120:

Դատաստանագրոց ռամկական հայերէնով խմբագրութիւնը, բազմաթիւ ձեռագիր թժկաւաններ, կիլիկեան գիւանատան գործոց արձանագրութիւնը, և այլն: Թէկզտ զասական տարրը զեռ բարբոթին զուրս ձգուած չէ այս գրականութենէ¹, մասնաւոր հնագոյններու մէջն, սակայն կ'աներեւութանայ և այլ եւս նշանակութիւն մը չունենար ժողովրդական լեզուի տարերաց խումն կուտակութեան քով: Այս վերջին լեզուն², հաւասարապէս կը տարբերի թէ՛ հին և թէ՛ նոր հայերէնէն և կը ներկայացայ մեզ լեզուական իրեռւ տառնէին երեւոյթ մը, զոր Միջին հայերէն տնուններու է:

Ուտի Միջին հայերէն կ'անուանենք մենք հին և նոր հայերէնի մէջ եղած այն անցման ժամանակը, յորում հին հայերէնը ձայնական տեսակետով կորսնցուցած է իւր սկզբնական առատութիւնը և զգալի յղիւմներ կրած է, մասնաւորապէս միջին վանկերու և զրին ջնջուելով, երկարաբաններն արդէն մեծաւ մասամբ միաձայնի վերածուելովն, և հայկական երկրորդ ձայնաշարութեան ազդեցութեամբ՝ բաղաձայններու փոխուելովն. իսկ ձեւաբանական տեսակետով մեծամեծ նորութիւններ մտած են, ի մասնաւորի ձեւերու փոխանցման և զուգորդութեան սկզբամբ: Միջին հայերէնի շրջանը կը սկսի

զրեթէ ժ դարուն հետ միասին և կը հանի մերձաւորապէս մինչեւ ժե դարը, որով կը սկսի նոր հայերէնի շրջանը, որ դարձեալ կը զանազանուի միջին հայերէնէն որոշ յայտարար նշաններով³.

Որպէս ալ միջին հայերէնն՝ եթէ հին և նոր հայերէնի հետ համեմատենք, և զինքը՝ լեզուական այս երկու շրջաններէ որոշող հասարակաց բնագործը նկատենք, այսու հանդերձ իբրեւ համատեռ ամբողջութիւն մը կ'երեւի, բայց չնրկայանար բնաւ իբրեւ մի միայն լեզու մը, մանաւանդ թէ ընդհակառակն, գաւառաբարբառներու նշանաւոր գաւառաշարութիւններ կը ցուցնէ. Այսպէս Միւթար Հրեացոյ լեզուն հետեւեալ առանձնաշարութեամբ կ'որոշուի Սմբատայ լեզուն. ա. — յոգնալի ուղղականն կը վերջանայ սով (առ Սմբատայ այսպէս է միայն չորս բառը). բ. — ը յաճախ ի փոխուած է, օրէնակն չի բացատարական նախդիր (Սմբատայ քով չի). իսպիտակ, և այլն. գ. — անցեալ դերբայը կը վերջանայ —նր (Սմբատայ քով —նր). — Դարձեալ լեզուական այս երկու ձեւերէ կը տարբերի 1358 տարւոյն Քնոյ⁴ արձանագրութեան մը մէջ երեւոյց գաւառաբարբառը, որ նոր ձեւեր կ'ընծայէ, ինչպէս՝ հսիթ (փոխանակ Սմբատայ այսօր ին⁵). ձորաերթն (Սմբատայ ձորաերթոյն համա-

1. Այս գրականութեան դասական և ռամկական լեզուի տարբեր յարաբերութեան մասին հմտ. Հ. Վ. Յոֆմանեան. Հնուագոգութիւնը նախեաց ռամկորեկի վրայ, I և II. Վեննա 1897:

2. Այդ ժամանակի (կիլիկեացոյ իշխանութեան) ռամկական լեզուն: Իսկ ի՞նչ և երբ որեւի՞թէ հոս և թէ այլուր՝ մէջն հնդկական կը հասկնայ զբաբար և այժմեան աշխարհաբար լեզուները: Ծ. Թ.

3. Այսպէս՝ հին դերանուանականն և դիմաբոշն, բաղաձայններու առջեւ ընդհանրապէս չի կը փոխուի նոր հայերէնի մէջ. հոլովանիշ նախդիրքն — ի բացառականի և զ հայցականի — կը կորսուին. յոգնակիի նոր կազմութիւն մը տեղի կ'ունենայ կրկնակի վերագրաց միջոցաւ (Օրս — ք — եր). Յատկապէս նոր հայերէնէն՝ հին նախադրութեանց յետագրութիւնը,

ներկայի յոգն. Ա զէմքի —նք մասնկին անկատար և կատարեալ նոյն զէմքին անցնիլն, ժխտական բայեց լծորդութիւնն, որ շատ բան միջին հայերէնէն տառն և կերպարանափոխ ըրած է, կրաւորական րաժ դերբայի ներգործականի անցնիլն, և այլն: Միջին հայերէն լեզուն ալ շատ նշանաւոր ձայնական կերպարանափոխութիւններ կրած է նոր հայերէնի անցնիլու ժամանակ:

4. Հրատարակութիւն Շահաթունեանի II, 183. և ասկէ առաժ՝ Այսրենեանի I, 169, ինչպէս նաեւ քէր մը տարբեր շարադասութեամբ յԱ յարաւ, 273, 274:

5. Համեմատե՛ նաեւ հեղր, հէ (առ զառական՝ այն) ի եղ. սեռ. ձեւը՝ Լեւան Ե. Թագաւորի հրովարտական մէջ. Տեւ Langlois, 186. Հմտ. հոն նաեւ էական դերանուան երկրորդ զէմքի եղ. սեռ. քէ ձեւը (Սմբատայ քով=քոյ):

պատասխան). հետեյի (Սմբատայ հետեյոյ ին տեղ). բերաս (Սմբատայ քով երեք). Այս գաւառաբարբառներէն ոչ մէկուն կտրելի է վերաբերել Ախրապատին¹ միջին հայերէն քննադիրը, ուր կը կարդանք, օրինակի համար տեսել (= տեսնող Սմբատայ քով). չաքս (= չաք Սմբ.) երկի (= այրիկ Սմբ.) դարձեալ երրորդ դէմքի գերանունան համար, ձեւերն. ոչք H.² 430—24.35 (Սմբատայ քով իր), ոչքեմ H. 430—4. 7-ոչքմեմ H. 430—18 (Սմբատ՝ յիշքմեմ), և այլն: — վերջապէս՝ տարբեր կերպով նկարուած է դարձեալ վարդապետ օսմակեան լեզուի տարբեր, և պէտք ենք այս տեսակ լեզուն իբրեւ կարապետ հռչակել արդի արեւելեան հայերէնի, կամ որ և է նոր արեւելեան գաւառաբարբառի մը, եթէ ուզենանք հետեւցընել զայդ այս տեղերէն, ի սրտոռնս դրի զքո խօսքդ, քեզ աղօթք են անեռն³:

Միջին հայերէնի գաւառաբարբառներու բաժանման իրողութիւնը որչափ ալ մէկ կողմանէ հաստատուն է, սակայն կտրելի է միւս կողմանէ զայն իբրեւ մի միայն դրական լեզու համարել միջին հայերէնի. վասն զի այս նիւթիս վերաբերեալ յիշատակարանաց մեծամասնութիւնը, իբր հիմն ունի մէկ, և այն՝ այս լեզուն, այսինքն Կիլիկիոյ Սմբատայ և Կիլիկիոյ թագաւորական դիւանի արձանագրաց լեզուն, որ ի հարկէ այդ ժամանակի Կիլիկիոյ ժողովրդական հայ լեզուն եղած պիտի ըլլայ: Մինչդեռ միջին հայերէնի միւս գաւառաբարբառներէն ոմանք՝ ամենեւին, ոմանք ալ հասակոտորներով և տնտեսական

զրական յիշատակարաններով մեզ առանգուած են, Կիլիկեանը ամբողջ իւր ընդարձակութեամբ մեր առջեւ կը հանդիսանայ՝ իբրեւ լեզու ընդարձակ զրականութեան մը, որուն այսպիսի ըլլալուն պատճառն այն եւ զած պիտի ըլլայ, որ միւսգամայն Կիլիկեան արքունեաց լեզուն⁴ էր, և ճիշտ այն ատեն հայ ազգին մտաւորական և քաղաքական կեանքը Կիլիկիոյ մէջ կեդրոնացած էր: — Եւ թէպէտ այն ժամանակ Կիլիկեանն զատ կային նաեւ ուրիշ լեզուներ, ոսկայն այս է մեզ համար ամենէն աւելի լաւ ճանչցուած և կարեւոր լեզուն:

Հայկական լեզուի պատմութեան մէջ Կիլիկեանին զրաւած տեղոյն նկատմամբ ի՛նչ տեսնել որ, ձայնական հանգամանաց և բերականութեան⁵ համեմատ, արեւմտեան հայեւրէն լեզուաց կը վերաբերի նա և իբրեւ արեւմտեան միջին հայերէն բարձաւ անտարակոյս մայր է արեւմտեան նոր հայերէն գաւառաբարբառներու մեծամասնութեան, եթէ ոչ նոյն իսկ ամբողջ արեւմտեան խմբին Սիւրբայ այս խոյրը կարօտ է դեռ տեսնելն քննութեան, որուն տեղը չէ հոս:

Կիլիկեան միջին հայերէնի սկիզբն մինչեւ հին հայերէնի շրջանը կը բարձրանայ. վերադոյն յիշուած ետք և աճի յոգնակի ձեւերն հնագոյն գրականութեան մէջ, հին հայերէնի համապատասխաններն են միջին հայերէնի յոգն. եր և ճի ձեւերուն, ինչպէս նաեւ հին լեզուի վերադոյն (էջ 245) յիշուած առանձնայատկութիւնք՝ բնականաբար պէս կարապետներ են միջին հայերէնի: Արդ

1. Առարայ ձեռագրին համեմատ. հմտ. Յովնանեան Հետազոտութիւնք II:

2. H = Հ. Ղ. Յովնանեան, Հետազոտութիւնք նախնեաց սամկօթիւնի վրայ: Հոս հարկ կը համարենք ծանուցանել, որ թարգմանութեան ընթացքին մէջ, կողմանց սկզբնագրոց համար եւրոպական տառերը պիտի գործածենք, աւելի բացայայտ ըլլալու և որ և է թիւրիմացութեանց տեղի չտալու համար: Դ. Թ.

3. Ասոնց վրայ աւելին տես Յովնանեանի քով. Հետազոտութիւնք I, 253, և այլն:

4. Կիլիկիոյ ժողովրդական լեզուն միւսգաւա-

մայն արքունեաց լեզուն ըլլալն աստի կը հասկըցուի, որ թագաւորական դիւանագիրք՝ որք զրուած են առհասարակ հայերէն և ոչ օտար լեզուով, է՛ւրտ այս Կիլիկեան ժողովրդական լեզունով են:

5. Հին⁶ նուրբ և միջին տառից փոփոխութիւնն որ յատուկ նշան է արեւմտեան նոր հայերէնի, արդէն Կիլիկեանի մէջ եւս կը զգուցուի: Ձեռագրական տեսակէտով ալ՝ անուանց հոսովոյն, ինչպէս նաեւ բայից բնորոշութիւնը բոլորովին արդի արեւմտեան լեզուին բնագործը ունի:

որովհետեւ Հին Հայերէն գրական լեզուի ռամկական տարբերքն հարկաւորապէս հաւատարմութեամբ են ժամանակակից ժողովրդական լեզուի մը վրայ, որ միանգամայն հինն էր նաեւ գրական լեզուին, և չեն վերաբերիր ուրիշ որ և է մերձաւոր Հին գաւառաբարբառի մը¹, սակէ կը հետեւի որ Կիրիկեանը շարունակութիւն և զարգացումն է Հին Հայերէն գրական լեզուի համապատասխան Հին ժողովրդական բարբառոյն, որ գրեթէ Հին Հայերէնի ժամանակէն իսկ բաւական զգալի տարբերութիւններ ունեցած պէտք է ըլլայ՝ վաղ իսկ արմատացած և շատ արուեստով կազմուած Հին Հայերէն գրական լեզուն²։

Այս եզրակացութիւնը պիտի հաստատէ Կիրիկեան լեզուի ձայնական հանգամանաց բնութիւնը։ Որչափ ալ սա Հին Հայերէնէն տարբերի, ամբողջ այս տարբերութիւններն ըստ ձայնաբանութեան կը մեկնուին՝ իրրեւ արդիւնք բնական և պատմական զարգացման, մեզի աւանդուած Հին Հայերէնի հինն եղող լեզուն։ Ենթադրութիւնն թէ Կիրիկեան լեզուն, գրական լեզուն գոյութեամբ Հին Հայերէնի լեզունէն Ենթադրութիւնն թէ Կիրիկեան լեզուն, գաւառաբարբառէ մը յառաջ եկած ըլլայ, գրեթէ մերժուած է։ Գաւառաբարբառները կ'որոշուին իրենց ձայնական հանգամանաց փոխադարձ հիմնական տարբերութեամբ. արդ այսպիսի տարբերութիւնն մը Հին գրական լեզուի և Կիրիկեանին մէջ գոյութիւն ունեցած չէ։

Կիրիկեան միջին Հայերէնի ունեցած մեծ նշանակութիւնն, իբր զօղիչ ուղիս Հին ու նոր Հայերէնի, և մանաւանդ Հին և ցերեւոր տեան նոր Հայերէնի, յայտնի է ցարդ ըստածնեմը։ — Արդ մեր ներկայ ուսումնաւորութեան նպատակն է, այս Կիրիկեան ժողովրդական լեզուն ներկայացնել որչափ կա-

րելի է զուտ և բոլորովին զերծ դասական քողէն՝ որ զեւ գրութեան մէջ մասամբ մը վիճեցը կը ծածկէ, և զայն պատմական տեսակետով — միշտ Հին ու նոր Հայերէնը ի նկատի առնելով — լուսաբանել։ Եւ այդ՝ որչափ ալ անկատար ըլլայ, սակայն պատկերը կը ներկայացնէ իւր ուրուագծին և զըլխաւոր մասանց մէջ. և կը յուսանք որ աւելի զարգացումն ու կատարելագործութիւնը ոչ շատ է հեռու ժամանակի մը մէջ կարելի պիտի ըլլայ՝ մնացած հիմնական աղբիւրաց միջոցաւ։

Այս երկասիրութեան նիւթ հայթհայթած են հետեւեալ գրական աղբիւրք. ա. Անտիոքի Անտիոքայ Assises d'Antioche de Sempad le Connétable, Վիեննայի 1876. Գաղղիերէն՝ այժմ կորսուած բնագրի մը 1265 ամէն առաջ գոյութիւն ունեցող խրմբագրութեան, միջին Հայերէն հանդերձ նոր գաղղ. թարգմանութեամբ Հ. Ղ. Ալեքանի բ. Նոյն այս Սմբատայ 1265ի ժամանակները կատարուած Միխիթար Գոշի (Գատաւտանագրոց) միջին Հայերէն լեզուով խմբագրութիւնն, որ զեւ տպագրուած չէ, սակայն մեծաւ մասամբ հրատարակուած՝ Յոննանեանի Հետազոտութեանց մէջ I, 204—227. գ. Տարեգիրք, ժամանակագրութիւն Սմբատայ ժԳ գարնն, հանդերձ ասոր անանուն շարունակութեամբ, գործածելով Տիւրքիկի հրատարակութիւնն. Dulaurier, Recueil des Historiens des Croisades I, 605—680. դ. Միջին Հայերէն լեզուով հետեւեալ դիւանական արձանագրութիւնք, որ տպագրուած են ի Cartulaire de la chancellerie royale des Roupéniens — Victor Langlois. Լեւոն Գ. Թագաւորի վանատականական արտօնագիր մը Ճննդագիր հասա-

1. Լեզուաբանական ընդհանուր օրէնքի մը համեմատ, գրական լեզուն՝ համապատասխան ժողովրդական կամ ռամկական լեզուն մը աղբիւրութիւնն կը կրէ և յաւելուածներով կը ճշտութեամբ բացայայտէ զգրական լեզուն զուրա եղող գաւառաբարբառներէ։

2. Այսպէս նաեւ օրինակի համար, յունա-

րէն ժողովրդական նոր լեզուն (ի հարկէ Զ. Կոնականը զուրա թողլով) յառաջ եկած է ատտիկեան Հին գաւառաբարբառէն կամ վերջին Գունաց Գունի (հատարակաց) լեզուն. ինչպէս նաեւ յայտնի է որ ամբողջ ուսմանական լեզուները՝ լատիներէն Հին ժողովրդական լեզուներէ յառաջ եկած են։

րակապետութեան՝ յամին 1288. Օշին թա-
գաւորին 1314 յունուար 7ի արտօնադիր
մի Գաղղիոյ Մոնրէլլիէ բաղաբին վաճա-
ռականաց համար. ուրիշ արտօնագիր մ'իւս,
որ Լեւոն Ե թագաւորէն տրուած է 1324
մարտ 16ին նոյն Մոնրէլլիէ բաղաբին.
գարձեալ միջին հայերէն արքունի մուհակ
մը Սարուանգիբարի պարոնին, յամին 1274,
Յովնանեան 258: և. Միջին հայերէն լե-
զուաւ բժշկարաններ, աւաղ որ մեծաւ մա-
սամբ անտիպ են սակայն ընդարձակ բա-
ղաւածներով հրատարակուած Յովնանեանի
Հետազոտութեանց մէջ. 129—162, էական
մասամբ իրարու համաձայն 1294 և 1438ի
երկու ձեռագրաց համեմատ: զ. Գիբը Վաս-
տակոց (γεωπονικά) Վենետիկ 1877. ուղած
չենք հոս դարձեալ այս գործը ամբողջովին
գործածել՝ զխաւորաբար վասն զի գործիս
բնագիրը որ ի սկզբան հրատարակուած էր
աւելի ժողովրդական լեզուով, յայտնապէս
գրական լեզուի վերածուած է. է. Հիթուս
Կոփիկոսի՝ միջին հայերէն՝ ժամանակագրու-
թեան. տպագր. ի Hist. de Crois. I 474—
490. գարձեալ ժամանակագրութիւնք Մատ-
թէոսի Ուհայեցոյ, Միքայէ Ասորոյ, Սա-
մուէ Անեցոյ և Գրիգոր Երեցոյ (հրտ. Տիւ-
լորիէ). այս վերջիններս, թէպէտ Կիլիկիոյ
երկրին արտադրութիւնք չեն, սակայն Կի-
լիկեան լեզուի նիւթեր կ'ընծայեն: Բ. Աստ-
րի—Հոփմէական Դատաստանագիրք ժԲ կամ
ժԳ գրարու. հրտ. Bruns et Sachau. Լայքցիկ
1880.

Ամբողջ այս գործոց ուսմական լեզուն,
զուտ Կիլիկեանն է. Սակայն միւտ գրութիւնք
ալ որ միջին հայերէն են բայց ոչ Կիլիկեան
գաւառաբարբառով, որչափ որ գրականու-
թեան մէջ կը ներկայանան, այս գործիս մէջ
երկրորդաբար միայն քննութեան առնուած
են: Այսպիսի լեզուներ կը տեսնուին հե-
տեւեալ գրութեանց մէջ. Լեւոն Ե-ի 1331
նոյնմբն 24ի հրովարտակն առ Սիկիլիա-
ցիս. Langlois 186—190. Լեւոն իշխանին
գերութեան վրայ ժողովրդական երգ մը (ժԴ
գար), Dulaurier 539—540. գարձեալ
Միխայիլայ բժշկապետի հերսացոյ՝ չերմանց
միխրարտաթիւն, Վենետիկ 1832, Ախրա-

պատիւ, արաբերէնէ թարգմանուած բժշկա-
րան մը, համառօտի հրատարակուած Յով-
նանեանի Հետազոտութեանց մէջ II 375—
448.

Շարայարեղի

ՈՒՍՈՒՄՆ ԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆՑ

Հաճոքեամբ կը հրատարակենք մեր Էրգիծա-
րան Պարոնեանի վրայ հետագայ ուսումնասյա-
լութիւնը գոր մեր փաստաւայի ուսանողներէն
Պ. Պասմաձեան գրած է: Կը շնորհաւորենք այդ
Պ. Ուսանողը որ իւր բազմազարդ ուսանողա-
կան դասընթացից մէջ, կարողացած է ժամա-
նակ զտենէլ պարագլէոյ այդ ուսումնասիրու-
թեան՝ որ խնամքով և հմտութեամբ գրուած է:
Հրատարակելով այդ ուսումնասիրութիւնը՝ ոչ
միայն կ'ուզենք խրախուսել զՊ. Պասմաձեան,
այլ և իւր դասակից ուսանողաց հրաշքեր կը
կարողանք՝ արձեւտից հեռա գրականութիւնն ալ
մշակել կամ գիտական և կամ մատենագրա-
կան նիւթերով. մեր ուսանողաց համար բաց
են « Բազմապէս » ի ելերն, միայն թէ յօդուած-
ներն խնամքով գրուած լինին: ԽՐԻ.

Ա

ՄԻՋԴԵՆԻ մեր մեծ գրագէտները Պոլ-
սոյ և Միխիթարեան երկու վանքերու
մէջ կեդրոնացած՝ կ'աշխատին իրենց
հեղինակութեամբ և թարգմանութեամբ փո-
խադրել մեր մէջ եւրոպացոց նոր գաղա-
փարները, և իրենց գրական նոր ձեւերը,
կերպով մը վերականգնանցնելու համար հայ-
կական գողարիկ արուեստին հին աւանդու-
թիւնները, քիչեր միայն կը մտածեն այդ
գրական բնդհանոր յիշալըման վրայ ա.